

OŚRODEK DOKUMENTACJI
ZABYTEKÓW w WARSZAWIE

KARTA EWIDENCYJNA ZABYTEKÓW
ARCHITEKTURY I BUDOWNICTWA

A B C D E F G H I J K L M N O P R S T U V X Y Z

Nr

POMORSKIE 1636

1. Obiekt

KOSZARY WOJSKOWE - DAWNA "UNTEROFFIZIER SCHULE"

212/12

2. Czas powstania

1877-1879

3. Miejscowość

K W I D Z Y N

4. Adres

82-500 Kwidzyn
ul. Grudziądzka 30

nr hipoteczny dz. 39/1 KW

5. Przynależność administracyjna

województwo elblaskie

gmina Kwidzyn pow. KWIDZYN

6. Poprzednie nazwy miejscowości

Marienwerder

Graudenzstrasse

7. Przynależność administracyjna
1 VI 1975

województwo gdańskie

powiat Kwidzyn

8. Właściciel i jego adres

Skarb Państwa

9. Użytkownik i jego adres

Urząd Gminy Kwidzyn
ul. Warszawska

10. Rejestr zabytków

474/95

Nr

27.07.1995r.

data

12. Autorzy, historia obiektu, określenie stylu

W miejscu Kwidzyna istniał w średniowieczu gród pruski, w pobliżu którego w 1233 roku Krzyżacy założyli warownię Sanct Marienwerder, przenosząc się następnie do grodu. Lokacja miasta na prawie chełmińskim miała miejsce w 1234 roku; zburzony podczas powstania pruskiego, odbudowany, od 1254 roku stał się Kwidzyn stolicą biskupstwa pomorzańskiego.

Po wojnie 13-letniej miasto pozostało w rękach Krzyżaków, a po sekularyzacji Prus przestaje pełnić funkcję rezydencji biskupstwa; po roku 1772 stał się Kwidzyn siedzibą rejencji - od tego czasu datuje się dynamiczny rozwój miasta, zarówno na obszarze wewnątrz dawnych murów jak też i na przedmieściach. Przedmieście Grudziądzkie wykształciło się jeszcze w średniowieczu; zabudowa sięgała praktycznie terenów obecnych koszar.

Jako stolica rejencji Kwidzyn dążył do potwierdzenia rangi administracyjnej miasta poprzez kwaterowanie garnizonu wojskowego. Sprzyjająca sytuacja nastąpiła po wojnie prusko-francuskiej - dzięki pieniądзом ściągniętym z kontrybucji wojennych można było sfinalizować ten zamiar. Wiązało się to również ze zmianą orientacji doktryny wojennej Prus przeniesionej z kierunku zachodniego na wschodni, w celu przygotowania się do przyszłych działań wojennych z Rosją. W tym czasie w całych Prusach Wschodnich zaczęto tworzyć nowe garnizony, modernizować i budować nowe twierdze.

W Kwidzynie główne prace budowlane przeprowadzono w latach 1877-1879; W zabudowaniach zlokalizowano Szkołę Podoficerską (Unteroffizier Schule);

c.d. na wkładce nr 1

13. Opis (sytuacja, materiał i konstrukcja, rzut, bryła, elewacje, wnętrze, wyposażenie, instalacje)

KOMPOZYCJA PRZESTRZENNA:

Kompleks budynków Koszar Wojskowych usytuowany jest w południowym rejonie miasta, w południowej części kwartału pomiędzy ulicami: Hallera (Świerdzewskiego - Herrenstrasse), 11 Listopada (Wasilewskiej - Kaiserstrasse) i Grudziądzkiej (Dzierżyńskiego - Graudenzerstrasse), od numeru ul. Grudziądzkiej 28 i Hallera numer 17. Teren dawnych koszar zbliżony kształtem do trapezu ze ściętym pld.-wsch. narożnikiem, oddzielonym uliczką z parkingiem, na którym mieści się skwer obsadzony starodrzewem dębu i lipy.

Zespół złożony z 7 budynków ustawionych kalenicowo do otaczających je ulic, usytuowanych przy granicach założenia, powiązanych ze sobą murem i bramami; budynki ujmują trzy place wewnętrzne wydzielone różnicą poziomów.

UKŁAD ZIELENI:

Układ zieleni złożony jest z następujących elementów:

1. powiązanego komunikacyjnie z koszarami trójkątnego skweru w narożniku skrzyżowania ulic Grudziądzkiej i 11 Listopada, obsadzony starodrzewem dębu i lipy;
2. ogrodu w narożniku południowo-wschodnim, pomiędzy budynkiem sztabowym a budynkiem wartowni;
3. zieleńca na zbiorniku przeciwpożarowym, ok. 20 m na zachód od budynku sztabowego, zbliżonego kształtem do wydłużonej elipsy, z wtopioną trybuną w zboczu od zachodu; zieleniec porośnięty topolami, jesionem i kasztanowcem;
4. rzędu topól pomiędzy placem ćwiczeń a placem manewrowym;
5. wierzb przy głównych wejściach od strony dziedzińca do budynków koszarowych oraz kasztanowca w wewnętrznym narożniku pld.-wsch. północnego budynku koszarowego.

UKŁAD KOMUNIKACYJNY:

Układ komunikacyjny tworzą cztery bramy:

- przy północno-wschodnim narożniku budynku sztabowego wyjazd na ulicę Grudziądzką,
  - pomiędzy budynkiem wartowni i południowym budynkiem koszarowym wyjazd na ulicę 11 Listopada,
  - pomiędzy południowym budynkiem koszarowym i budynkiem hali sportowej wyjazd na ulicę 11 Listopada,
  - pomiędzy przybudówką hali sportowej a budynkiem dawnej ujeżdżalni;
- układ uliczek dookoła wewnętrznych placów, wzdłuż budynków; układ komunikacyjny otwarty w kierunku współczesnej części po pln. stronie północnego budynku koszarowego.

ZABUDOWA:

Historyczna zabudowa Zespołu Koszar złożona jest z 7 budynków:

1. BUDYNEK SZTABOWY - na karcie ewidencyjnej architektury i budownictwa.

<p>14. Kubatura</p> <p>Powierzchnie i kubatury poszczególnych budynków na wkladce nr 4</p>	<p>15. Powierzchnia użytkowa</p> <p>ok. 3,2 ha</p>	<p>16. Przeznaczenie pierwotne</p> <p>Szkoła Podoficerska, Koszary Wojskowe</p>	<p>17. Użytkowanie obecne</p>
<p>18. Prace budowlane i konserwatorskie, ich przebieg i dokumentacja</p> <p>1953r. - wzniesiono budynek warsztatowy na płn. od historycznego założenia,</p> <p>1969r. - wzniesiono dwa budynki garażowe na płn. od historycznego założenia.</p>		<p>19. Stan zachowania (fundamenty, ściany zewnętrzne, ściany wewnętrzne, sklepienia, stropy, konstrukcje dachowe, pokrycie dachu, wyposażenie i instalacje)</p> <p>Układ zespołu zachowany dobre; budynki 1-7 zachowane bez większych zmian: przy budynku sztabu przebudowano dawną kuchnię, do sali sportowej dobudowano przedsionek, przebudowano wewnątrz dawnej ujeżdżalni i stajni adaptując je do współczesnych potrzeb.</p> <p>Wybrzono budynki: przy bramie pld. i przeciwległy w płn. części założenia na zach. od budynku koszar oraz budynek prawdopodobnie kaplicy w pobliżu obecnej trybuny przed placem apelowym.</p> <p>Na placu manewrowym umieszczono park maszyn i kanały remontowe, jeszcze przed 1945 rokiem zainstalowano część zbiorników na paliwo i wodę.</p> <p>20. Najpilniejsze postulaty konserwatorskie</p> <p>Dążyć do odtworzenia pierwotnych elewacji dawnej ujeżdżalni, unikać podziału terenu na sektory i przegrodzenia stałymi ogrodzeniami.</p>	

21. Akta archiwalne (rodzaj akt, numer i miejsce przechowania)

Nie korzystano;

22. Bibliografia

O.Gründer "Marienwerder und seine Soldaten" (w:) Marienwerder. Aus dem Leben..., s. 101-103

23. Źródła ikonograficzne i fotografia (rodzaj, miejsca przechowania sygnatury)

Karta pocztowa z lat 30-tych z widokiem ul. Grudziądzkiej-widok budynku sztabowego.

24. Uwagi różne

Wskazane jest wykonanie kart ewidencyjnych zabytków architektury i budownictwa dla poszczególnych budynków w założeniu.

25. ©pracował

tekst mgr Mirosław Jonakowski lipiec 1995r.
imię, nazwisko, data, podpis

plany, rysunki mgr M. Jonakowski lipiec 1995r.
imię, nazwisko, data, podpis

zdjęcia fotograf. mgr M. Jonakowski lipiec 1995r.
imię, nazwisko, data, podpis

miejsce przechowania negatywów

Karta po wypełnieniu podlega ochronie na podstawie przepisów prawa autorskiego

26. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)

27. Załączniki

Wkładka do karty ewidencyjnej zabytków architektury i budownictwa. Załącznik nr 1 - 6.

1. Miejscowość KWIDZYN, ul. Grudziądzka 30	2. Obiekt (nazwa jak w karcie) ZESPÓŁ KOSZAR	3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego) ZABUDOWANIA c.d., PLAN SYTUACYJNY
--	---	---

2. BUDYNEK WARTOWNI

Budynek wzniesiony w latach 1877-79; bez cech stylowych z użyciem motywów historyzujących - blanki, stylizowany krenelaż;

Budynek usytuowany przy ul. 11 Listopada, kalenicowo, połączony z murem. Murowany z cegły, parterowy, na wysokiej podmurówce, nakryty dachem czterospadowym z platformą na kalenicy, kryty blachą cynkową ciętą w romby.

Elewacje opięte lizenami, z płytkami ryzalitami od północy i południa; elewacja p o ł u d n i o w a 6-osiowa, p ó ł n o c n a 3-osiowa z wejściem pośrodku; okna zamknięte odcinkowo; ściany dekorowane na wysokości parapetu fryzem z cofniętych, ustawionych na dłuższej ścianie cegieł, w zamknięciu płycin pomiędzy lizenami fryzem kostkowym, pod okapem fryzem imitującym krenelaż i blankami prostokątnymi nad ryzalitem w elewacji pld.

3. - 4. BLIŹNIACZE BUDYNKI KOSZAR

Budynki wzniesione w latach 1877-1879; o neogotyckich cechach stylowych - ostrołukowe portale wejścia, ostrołukowe otwory okienne, krenelaż i blanki;

Budynki usytuowane jako zamknięcie od północy i południa wewnętrznych placów: apelowego i ćwiczeń. Murowane z cegły na wysokim cokole, dwupiętrowe; na dwóch osiach przy ryzalitach 2,5-piętrowe, w części środkowej 3,5-piętrowe; nakryte spłaszczonymi dachami dwuspadowymi, na bocznych ryzalitach czterospadowymi, w części środkowej dwuspadowymi przenikającymi się z 4-spadowymi daszkami nad ryzalitami części środkowej; w budynku północnym w zachodniej części środkowej wieża wartownicza; pokrycie dachu - blacha cynkowa cięta w romby.

Budynki wzniesione na długim, 31-osiowym, 1,5-traktowym planie, z masywnymi dwuosiowymi ryzalitami na 1-2 i 13-14 skrajnych osiach, z głównym wejściem pośrodku w ostrołukowym portalu wspartym na masywnych, gotycyzujących kolumnach, z zachowanymi dekoracyjnymi drzwiami od strony dziedzińca. Elewacje boczne 5-osiowe z pseudoryzalitami na osi, z wejściami w osi okien powyżej, rozmieszczonymi nieregularnie.

Portal w elewacji od strony dziedzińca - w wysuniętym ryzalicie, złożony z szerokiej, ostrołukowej arkady wspartej na niskich, krępych kolumnach o spłaszczonych głowicach z motywem roślinnym, dźwigających szeroki, trójdzielny, 8-boczny bęben; kolumny ustawione na masywnych, rozszerzających się ku dołowi postumentach o ściętych narożnikach; wejście obramione płaskim profilem złożonym z wałka, wklęsli i wałka; na wklęsle umieszczone roślinne plakiety.

5. BUDYNEK HALI SPORTOWEJ

Budynek wzniesiony w latach 1877-1879; w stylu neogotyckim - ostrołukowe otwory okien, szkarpy w elewacjach bocznych.

Usytuowany w pobliżu południowo-zachodniego narożnika założenia; od zachodu późniejsza przybudówka.

Budynek murowany z cegły, wzniesiony na planie wydłużonego prostokąta; 11-osiowy, parterowy, na cokole, opięty dwustopniowymi szkarpami, w ścianach szczytowych lizenami; szkarpy zwieńczone kapliczkowymi sterczynami.

Budynek nakryty dachem dwuspadowym, spłaszczonym; pokrycie - blacha cynkowa cięta w romby.

Wkładkę założył: mgr Mirosław Jonakowski lipiec 1995r.

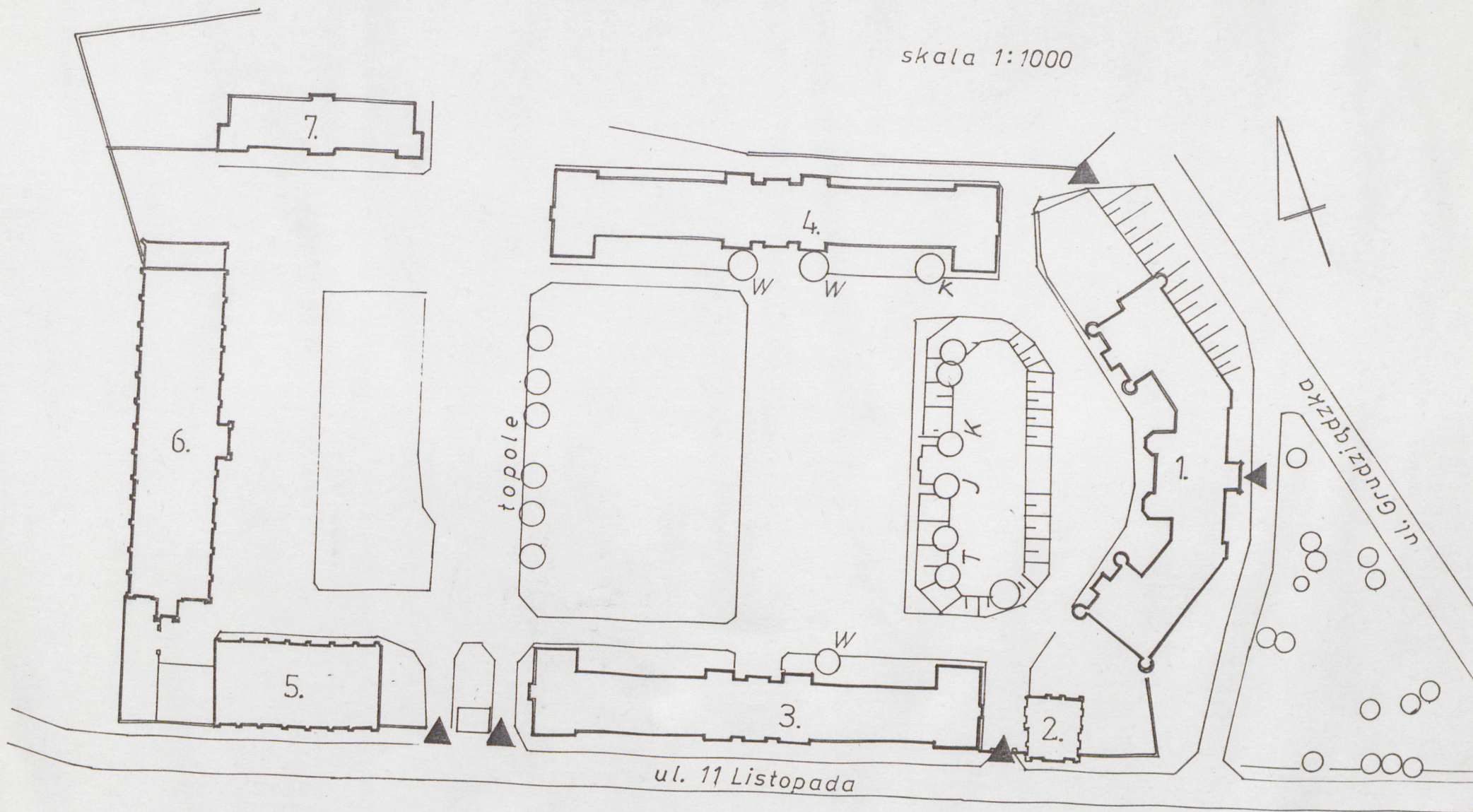
(imię, nazwisko, data)

Miejsce przechowywania negatywów: .....

Wzór ODZ 1978 r.

skala 1:1000

1. Miejscowość KWIDZYN, ul. Grudziądzka 30	2. Obiekt (nazwa jak w karcie) ZESPÓŁ KOSZAR	3. Zawartość wkladki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego) ZABUDOWANIA c.d., ZDJĘCIA
--	---	---

Elewacje wzdłużne opięte dwustopniowymi przyporami o daszkach dwuspadowych, ustawionymi co dwa ostrołukowe okna; pośrodku elewacji północnej szeroki, ostrołukowy portal wejścia; ściany zwieńczone płaskim fryzem kostkowym.

6. BUDYNEK WIELOFUNKCYJNY - d. UJEŹDŻALNIA I STAJNIA

Budynek wzniesiony w latach 1877-1879; w stylu neogotyckim - ostrołukowe zamknięcia okien, ostrołukowy portal, wieża z formą krenelaży, kwiatony na szczytach wież.

Budynek usytuowany w zachodniej części koszar, zamykający od zachodu kompozycję przestrzenną zespołu. Murowany z cegły, na podmurówce wyłożonej kamieniem; wzniesiony na planie wydłużonego prostokąta z kwadratowymi wieżami pośrodku ścian szczytowych oraz z niewielkim ryzalitem wejścia na osi elewacji wschodniej; od północy budynek przedłużony o jedną oś mieszczącą wzniesione w 1939 roku pomieszczenie straży pożarnej. Budynek na wysokim cokole, parterowy, na pięciu osiach północnych dwukondygnacyjny, opięty dwustopniowymi szkarpami z kapliczkowymi sterczynami; nakryty niskim dachem dwuspadowym, nad ryzalitem wejścia dach dwuspadowy prostopadły do kalenicy budynku; wieża trójkondygnacyjowa, trzecia kondygnacja nadwieszona, w formie izbicy, nakryta dachem namiotowym 4-połaciowym o poddars-tych dołem połaciach, z wtopionymi pośrodku ścian aediculami o daszkach dwuspadowych sięgających połowy wysokości dachu wieży.

Elewacja z a c h o d n i a 14-przęsłowa, o szerokich ostrołukowych otworach; w części północnej na 5 przęsłach pa-ry wtórnie przebitych prostokątnych okien; poziomy wyznaczają: gzyms cokołowy, gzyms parapetowy i w zwieńczeniu gzyms kostkowy. Elewacja w s c h o d n i a przebudowana, zachowane górne części ostrołukowych okien; w dolnej części przebite szerokie, prostokątne wjazdy. W części północnej, podobnie jak w elewacji zachodniej pary współczesnych okien rozmieszczonych w dwóch kondygnacjach. Pośrodku, w ryzalicie ujętym lizenami i schodkowym, trójdzielnym fryzem w szczycie szeroki, ostrołukowy portal; arkada o rozbudowanym profilu złożona z wałka na wklęsce, plinty, kostkowej archiwolty, wspiera się na rozbudowanych kolumnkach o formach gotyckich.

Wieża opięta wysokimi lizenami; w dolnej kondygnacji na osi wejście, w bocznych elewacjach okno; w drugiej kondygnacji oddzielonej ceglanym fryzem trzy prostokątne, szczelinowe okienka; w trzeciej kondygnacji nadwieszona forma izbicy z niewielką imitacją krenelażu i przyokienną galerią po obu stronach aedicul.

7. BUDYNEK MAGAZYNOWY - d. LAZARET

Budynek wzniesiony w latach 1877-1879; bez cech stylowych, z elementami neogotyku.

Usytuowany w północno-zachodnim narożniku kompleksu, zamyka od północy dziedziniec manewrowy parku maszyn. Murowany z cegły, wzniesiony na planie prostokąta z ryzalitami na narożach południowej elewacji, z kwadratową wieżą wtopioną 3/4 w korpus południowej elewacji na osi oraz z ryzalitem na osi elewacji północnej.

Wkładkę założył: .....mgr Mirosław Jonakowski.....lipiec 1995r.
(imię, nazwisko, data)

Miejsce przechowywania negatywów: .....

Wzór ODZ 1978 r.

3.

4.

2.

5.

1. Miejscowość KWIDZYN, ul. Grudziądzka 30	2. Obiekt (nazwa jak w karcie) ZESPÓŁ KOSZAR	3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego) ZABUDOWANIA c.d., ZDJĘCIA
---	---	---

Budynek podpiwniczony, piętrowy, ze ścianką kolankową, nakryty niskim dachem dwuspadowym, nad ryzalitami trójspadowym; wieża trójkondygnacyjowa, z formami blanek, nakryta dachem namiotowym 4-połaciowym z trójkątnymi lukarnami w połaciach, zwieńczona iglicą.

Elewacja p o ł u d n i o w a 13-osiowa, na cokole oddzielonym wydatnym gzymsem parapetowym, zwieńczona krenelacją; otwory okienne i drzwi zamknięte odcinkowo, na ścianie pomiędzy ryzalitami umieszczone w wysokich, zamkniętych nad oknami piętra odcinkowo płycinach; wieża trójpoziomowa; głębokie wejście zamknięte odcinkowo; 2 i 3 kondygnacja z wielką, prostokątną płyciną; na drugiej kondygnacji okno zamknięte odcinkowo, na trzeciej kondygnacji para półkoliście zamkniętych okienek; w zwieńczeniu płytki krenelaż i blanki.

POWIERZCHNIA I KUBATURA:

	powierzchnia ogólna	pow. użytkowa	kubatura
1.	4437 m ²	3013 m ²	26307 m ³
2.	100 m ²	64 m ²	950 m ³
3 i 4	4559 m ²	2903 m ²	26374 m ³
5.	638 m ²	466 m ²	7572 m ³
6.	1182 m ²	1157 m ²	11163 m ³
7.	1049 m ²	760 m ²	6147 m ³

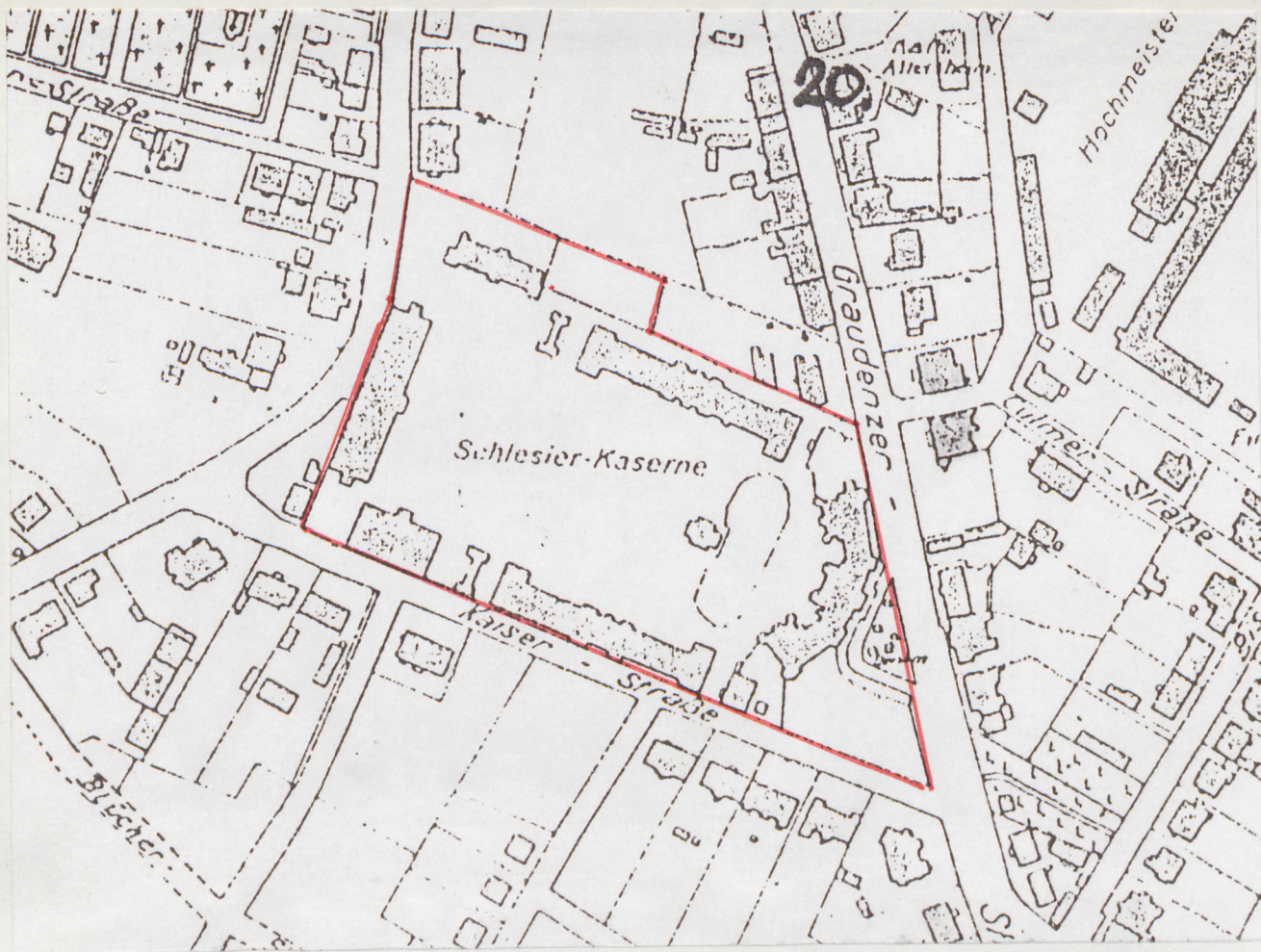

Wkładkę założył: mgr Mirosław Jonakowski lipiec 1995r.
(imię, nazwisko, data)

Miejsce przechowywania negatywów: .....

Wzór ODZ 1978 r.

1. Miejscowość KWIDZYN, ul. Grudziądzka 30	2. Obiekt (nazwa jak w karcie) ZESPÓŁ KOSZAR	3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego) HISTORIA c.d., ZDJĘCIA
---	---	--

pkt. 12 (Historia) c.d.

oddano do użytku 1 października 1879 roku, uroczyste otwarcie z wprowadzeniem sztandaru nastąpiło 29.X.1879 roku. Szkoła liczyła 4 kompanie słuchaczy (ok. 20 oficerów i ponad 100 uczniów); szkoła funkcjonowała do 1919 roku, kiedy została rozwiązana na mocy traktatu wersalskiego - do tego czasu wykształciła ok. 6500 wojskowych. Nieznana jest funkcja, jaką pełniła podczas działań I Wojny Światowej, jednakże z uwagi na bliskość frontu i bitwy nad jeziorami mazurskimi musiał tam, przynajmniej okresowo znajdować się sztab.

W roku 1928 sprowadzono do zespołu koszar sztab oraz 15 i 16 kompanię szkolną podoficerską; w roku 1935 następuje reorganizacja - od tego okresu w koszarach przy ul. Grudziądzkiej (Graudenzerstrasse) stacjonowały 6 i 7 kompania oraz sztab batalionu III Pułku Piechoty; w okresie tym koszary znane jako "Schlesier Kaserne" (Śląskie Koszary). W 1940 roku następuje restytuowanie Szkoły Podoficerskiej, która funkcjonuje do 1945 roku.

W latach 1945-1951 w koszarach stacjonowały wojska radzieckie. W sierpniu 1951 roku koszary przejmuje Wojsko Polskie - 22 Brygada Pancerna w składzie 101 i 106 Pułku Artylerii Przeciwpancernej. W 1967 roku następuje zmiana nazwy jednostki na XIV Sudecki Pułk Przeciwpancernej.

Zespół Koszar wzniesiony w jednorodnym stylu nawiązującym licznymi elementami do neogotyku, jednakże bryły niektórych budynków (koszary, lazaret ob, magazyn) cechuje barokowa osiowość, proporcje i kształt dachu. Architekt nieznany - chodziło mu zapewne o połączenie cech zamku krzyżackiego, widocznych zwłaszcza w budynku sztabowym z cechami architektury frydrycjańskiej XVIII wieku.

Wkładkę założył: mgr Mirosław Jonakowski lipiec 1995r.
(imię, nazwisko, data)

Miejsce przechowywania negatywów: .....

15-16

10-12

14.

19.

20,

1. Miejscowość KWIDZYN, ul. Grudziądzka 30	2. Obiekt (nazwa jak w karcie) ZESPÓŁ KOSZAR	3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego) SPIS FOTOGRAFII, ZDJĘCIA
--	---	--

SPIS FOTOGRAFII:

1. Widok od pld.-wsch. na budynek sztabowy
2. Południowo-wschodnia część założenia - widok na ul. 11 Listopada
3. Południowo-zachodni narożnik założenia - widok na halę sportową
4. Pld.-zach. narożnik założenia - widok na ściany szczytowe hali sportowej i budynku wielofunkcyjnego
5. Zachodnia część założenia od strony ul. Hallera - widok na d. ujeżdżalnię
6. Narożnik pln.-zach. zespołu
7. Północna część zespołu - widok na pln. elewację pln. budynku koszarowego
8. Północna część założenia
9. Narożnik północno-wschodni założenia
- 10.-12. Widok z wieży budynku sztabowego na zespół
13. Widok z wieży na budynek wartowni
14. Elewacja pld. budynku wartowni
- 15.-16. Południowy budynek koszarowy od pln.
- 17.-18. Północny budynek koszarowy od pld.
19. Elewacja zachodnia budynku koszarowego
20. Część środkowa budynku koszarowego od strony ul. 11 Listopada
21. Portal wejściowy na osi budynku koszarowego od strony dziedzińca
22. Portal na osi pld. budynku koszarowego od pld.
23. Kolumna w portalu wejścia budynku koszarowego
24. Narożnik budynku koszarowego
25. Hala sportowa - widok od dziedzińca
26. Hala sportowa - widok od ul. 11 Listopada
27. Południowa część budynku d. ujeżdżalni
28. Portal wejściowy na osi elewacji wsch. budynku ujeżdżalni
29. Kolumna w portalu budynku d. ujeżdżalni
30. Budynek magazynowy (d. lazaret) od południa
31. Budynek magazynowy od pld.-wsch.

17-18

Wkładkę założył: mgr Mirosław Jonakowski lipiec 1995r.
(imię, nazwisko, data)

Miejsce przechowywania negatywów: .....

21.

22.

23.

24.

25.

26.

27.

1. Miejscowość KWIDZYN, ul. Grudziądzka 30	2. Obiekt (nazwa jak w karcie) ZESPÓŁ KOSZAR	3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego) ZDJĘCIA
--	---	---

28.

29.

30.

1978 r.

31.

Wkładkę założył: mgr Mirosław Jonakowski lipiec 1995r.
(imię, nazwisko, data)

Miejsce przechowywania negatywów: .....